

Földmérés és térképészet 100 éve a Tanácsköztársaság idejében

Előszó (Prológ)

Az első világháborút a Monarchia – szövetségeseivel – 1918-ban elvesztette, és darabokra hullott. A környező népek önállósági törekvése következtében (a területelcsatolások miatt, mellyel a győztes hatalmak egyetértettek) a Magyar kir. Állami Földmérés térkép-anyagának, alappontjainak, mérési és számítási jegyzőkönyveinek, épületeinek és szakembereinek több mint 60%-át elveszítette. Szakterületünk történelme során ekkora veszteséget még soha nem élt át. Nem csoda, ha az általunk tárgyalt másfél év eseményei során, minden téren elhatalmasodott a zűrzavar. A továbbiakban a Tanácsköztársaság előtti és utáni időszak, valamint a 133 napos proletárdiktatúra birtokjogi, felmérési és térképészeti tevékenységéről lesz szó. Az események jobb megértése céljából szükséges az említett időszak történelmi hátterének rövid ismertetése.

1.) Földmérés és térképészet 1918 októbere és 1919 márciusa között

Október 21. Az Osztrák–Magyar Monarchia fegyverszünetet kért. Wekerle Sándor és kormánya lemondott.

Október 27. Gróf Károlyi Mihály vezetésével megalakult a Nemzeti Tanács.

Október 31. Kikiáltották a Népköztársaságot, kitört az „öszirózsás forradalom.”

November 1. Beiktatták a Károlyi kormányt, földművelésügyi miniszter Búza Barna, pénzügyminiszter: Szende Béla, hadügyminiszter: Linder Béla, ill. Bartha Albert.¹

¹ Károlyi eredetileg Linder Bélát nevezte ki a hadügyi tárca élére. Linder pacifista volt és kijelentette: „...nem akarok több katonát látni.” Károlyi fontosnak tartott kis létszámú honvédelmi erőt fenntartani, ezért Lindert három hét után (november 20-án) menesztette. Helyére a katonabarát Bartha Albertet

November 13. IV. Károly, magyar király lemondott a trónról, és Svájcba emigrált. (Ormos Mária, 1982).

November 20–28. A Pénzügyminisztériumba (PM), ahol az Áll. Földmérés ügyosztálya volt, általános értekezletet hívtak össze. Az értekezleten részt vettek a politikai pártok is. A maratoni (nyolc napig tartó) tanácskozáson egyetértés született arról, hogy általános és részletes földbirtok-reformra (földosztásra) van szükség. A törvény kidolgozásával Buza Barna minisztert bízták meg, aki szakemberek bevonásával megkezdte a törvény kidolgozását (Bendefy, 1970).

December 8. Az Áll. Földmérés vezetői – a további teendők megbeszélésére – nagygyűlést hívtak egybe a Háromszögélő Hivatal előadói termébe. Megállapodás jött létre arról, hogy földmérési munkát csak azok a személyek végezhetnek, akik szakképzettséggel rendelkeznek, december 31-ig belépnek a Földmérési Dolgozók Országos Szakszervezetébe, és rendszeresen fizetik a tagdíjat.

(Tájékoztató: az Áll. Földmérés személyi állománya 1913-ban 650 fő volt. Ebből 407-et katonának behívtak. Visszatért 345 fő, hatvanketten hősi halált haltak. A háború befejezése után, az elcsatolt területekről menekült hatvanhat szakemberrel 654 fő lett az állomány. (Székely 2018/6)

Január 11. A Nép kormány Károlyi Mihály² ideiglenes köztársasági elnöknek megválasztotta. A miniszterelnök Berinkey Dénes³ lett, más tárcák élén nem történt személyi változás. A megnövekedett feladat miatt (általános és részletes földosztás) szükségessé vált a földmérői szakállomány bővítése. Ezért

nevezte ki, aki ezt a pozíciót 1919. március 20-ig töltötte be. (Helmeczy 2009)

² Gróf Károlyi Mihály (1875–1955) nagybirtokos, politikus, 1919-ben ideiglenes köztársasági elnök, majd később emigrált. 1946-ban hazatért, majd követ volt Párizsban. 1949-től haláláig Franciaországban élt. Hamvait 1962-ben hazahozták, és a Kerepesi (Fiumei úti) temetőben helyezték végső nyugalomba (Szabolcs 1990).

³ Berinkey Dénes (1871–1948) a Károlyi kormányban igazságügyi miniszter volt. 1919. március 20-ig miniszterelnök is volt. 1920–1935 között egyetemi tanár, jogtudós, több jogi könyv szerzője. (Szabolcs 1990)

érettségizett fiatalok számára gyorstanfolyamokat szerveztek. Ennek során márciusig mintegy 1100 főt képeztek ki, akik erről segédfelmérői bizonyítványt kaptak. (Bendefy 1970).

Az említett eseményekkel párhuzamosan a Hadügyminisztériumban, Böhm Vilmos⁴ államtitkár vezetésével tárgyalások kezdődtek az önálló, magyar katonai térképészet megszervezésére.

Február 4. A tárgyalások eredményeképpen döntés született a Magyar Katonai Térképészeti Csoport (MKTCS) felállítására. (A magyar katonai térképészet fennállásának 100. évfordulójáról a Geodézia és Kartográfia 2019 februárjában díszes különszámmal emlékezett meg.) Az új intézménnyel kapcsolatban a HM-ben az alapításkor a következőkben állapodtak meg: „...a Csoport lássa el a hadsereget térképekkel, a térképezés menetét a HM írja elő, végül a munkát csak katonai személyek végezhetik. A csoport kezdetben 10 főből állt, és vezetésére Kirchlechner (Demjén) Károly⁵ alezredes kapott megbízást.” (Bendefy 1970)

⁴ Böhm Vilmos (1880–1949) a Szociáldemokrata Párt egyik vezetője. A Tanácsköztársaság alatt hadügyminiszter, a bukás után Bécsbe emigrált. 1920–1945 között Svédországban élt. 1946-ban hazatért, majd 1947-től haláláig Stockholmi követ. (Szabolcs, 1990).

⁵ Kirchlechner (Demjén) Károly (1872–1961) a Károlyi kormány alatt a Magyar Katonai Térképező Csoport vezetője. 1926-tól, két

1. ábra. Kirchlechner Károly (a képen már ezredesként)

Február 16. Ezen a napon a Nép kormány hivatalosan is kihirdette a földművelő nép földhöz juttatásáról szóló XVIII. sz. Néptörvényt. Eszerint: „...az államnak kisajátítási joga van minden 500 holdnál nagyobb területű földbirtok 500 hold feletti részére. A kisajátítást a Birtokrendező Bizottságok fogják végezni. Egy család birtoka 5 holdnál kisebb, illetve 20 holdnál nagyobb nem lehet. A munkálatokat a Földbirtokrendezési Tanács felügyeli.” Ez a törvény – a későbbi politikai változások miatt – sohasem került alkalmazásra (Romsics 2005).

Február 22. A Nép kormány rendeletet adott ki szakhivatal felállítására, melynek a következő, igen hosszú nevet adták: „Földbirtokmegosztás és Birtokrendezés Állami Ellenőrzésének Központi Hivatala”. (Sokan csak Központi Ellenőrző Hivatalnak nevezték) Szende Béla pénzügyminiszter Antalffy Andor⁶ miniszteri tanácsost az Áll. Földmérés főnökét bízta meg a Hivatal felállításával.

Székhelyül a Budapest II. kerület Szilágyi Dezső tér 1. szám alatti épületet jelölte ki. Antalffy, a Hivatal vezetésére dr. Fasching Antal⁷ műszaki tanácsost

évig a Honvéd Térképészeti Intézet parancsnoka. 1928-ban mint tábornok vonult nyugalomba, 1951-ben kitelepítették, 1954-ben visszatérhetett Budapestre. 1960-ban visszakapta nyugdíját. (Raum 1996).

⁶ Antalffy Andor (1862–1935) a magyar Áll. Földmérés vezetője 1909–1924 között. 1913-ban Vaskorona kitüntetést kapott. Megírta az Áll. Földmérés történetét.

⁷ Dr. Fasching Antal (1879–1931) az első geodéziai műszaki doktor Magyarországon. 1923 és 1927 között a Zágrábi Műszaki Egyetem geodézia tanszékének professzora.

2. ábra: Antalffy Andor

kért fel, aki a felkérést elfogadta, és azonnal hozzáfogott az intézmény megszervezéséhez (Bendefy 1970).

Március 5. A földtörvény jogerőre emelése céljából alkotmányozó nemzetgyűlés összehívására volt szükség, mivel a régóta király lemondása után feloszlatták. Ezért megalkották és kihirdették a XXVI. sz. Néptörvényt az általános és titkos választásokról, melynek időpontját a Berinkey-kormány április 13-ra tűzte ki. Az időközben kikiáltott Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsa azonban a választásokat már más formában képzelte el, de erről majd később lesz szó (Bendefy 1970).

Március 20. Ezen a napon, Vix francia ezredes, az antantmisszió budapesti vezetője, ultimátumszerű jegyzéket nyújtott át Károlynak a Versailles-ban folyó béketárgyaláson megszületett, új demarkációs vonalról. Eszerint az Arad–Nagyvárad–Szatmárnémeti vonaltól nyugatra az 50 km széles zónát a francia katonaság venné birtokba. Károlyi ezt az elképzelést elutasította, mivel Magyarország katonai megszállására való törekvésnek tekintette. A kormány azonnal lemondott. A szociáldemokraták egyedül nem vállalták a kormányzás felelősségét, ezért koalícióba léptek a Kommunista Párttal.

Március 21. Kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot. A politikai, katonai, gazdasági és jogi helyzet azonnal és gyökeresen megváltozott (Ormos 1982).

2.) Földmérés és térképészet 1919. áprilisa és 1919. júliusa között.

A helyzet a földmérés, kitűzés, birtokbada, térképezés és telekkönyvezés területén is gyökeresen megváltozott. Az orosz hadifogságból hazaérkezett kommunisták (Kun Béla⁸, Szamuely Tibor⁹,

1928-tól haláláig a HTI tudományos főmunkatársa. (Raum 1990)

⁸ Kun Béla (1886–1938) újságíró, 1916-ban orosz fogságba esett. 1918-ban hazatért, és megalakította a Kommunista Magyarországi Pártját. A Tanácsköztársaság alatt külügyi népbiztos. 1920-tól a Szovjetunióba emigrált. 1922-től haláláig a Kommunista Internacionálé egyik vezetője. A sztálini személyi kultusz áldozata lett (Szabolcs 1990).

⁹ Szamuely Tibor (1890–1919) újságíró, 1915-ben orosz fogságba esett. 1919-ben hazatért, és a Vörös Újság szerkesztője lett. A Tanácsköztársaság alatt közoktatási népbiz-

Varga Jenő¹⁰, Rákosi Mátyás, Münnich Ferenc és mások) a lenini földdekrétum elve alapján álltak. Ennek lényege: minden földterületet örökre állami (nemzeti) tulajdonba kell venni, tehát földosztásra nincs szükség. A parasztság ezt nagyon rossznéven vette, és nagyot csalódva fogadta, mert nagyon várta a megígért földosztást.

Március 22. A Forradalmi Kormányzótanácsban dr. Hamburger Jenő¹¹ szociáldemokrata orvos lett a földművelésügyi népbiztos (miniszter). Ő a kollektív mezőgazdasági művelés híve volt. Szerinte a nagybirtokokat egyben kell tartani, és át kell azokat alakítani „szocializált mezőgazdasági nagyüzemekké.” Fasching Antal ezzel szemben a Buza Barna által kidolgozott földosztás folytatását támogatta. Javaslat: „...alaposan átgondolt, mérnő-kileg előkészített, kataszteri pontosság-gal végrehajtott földreformra van szükség.” (Bendefy 1970).

Április 1–10. A Forradalmi Kormányzótanács, saját legitimitásának biztosítására, országos választásokat írt ki. A választásokon a papok és a „kizsákmányolók” nem vehettek részt. Egyedül a Szocialista Párt jelöltjei indulhattak. A választások eredményeképpen munkás-, paraszt- és katonatanácsok alakultak községi, városi, járási és megyei szinten. A tanácsok a központi hatalom végrehajtó szervei voltak (Romsics 2005).

Április 25. Fasching látta a műszaki nehézségeket, ezért az FM-hez tartozó Gazdasági Műszaki Hivatal (GMH) beolvasztotta a Földbirtokrendezés Központi Hivatalába. Ennek Dorner Gyula a GMH vezetője nem örült, de az intézkedést megakadályozni nem tudta. Az egyesítéssel Faschingnak az volt a célja, hogy nagyobb súlyt adjon a földosztásnak a szövetkezetesítéssel

tos. Menekülés közben – augusztus elején – az osztrák határnál lelőtték (Szabolcs 1990).

¹⁰ Varga Jenő (1879–1964) közgazdász, a Népszava munkatársa, pénzügyi szakember. Tudományos kutató, a Tanácsköztársaság alatt pénzügyi népbiztos. 1920-tól a Szovjetunióban élt, és 1927–1947 között a Világ-gazdasági intézet igazgatója volt (Szabolcs 1990).

¹¹ Dr. Hamburger Jenő (1883–1936) szociáldemokrata politikus. A Tanácsköztársaság alatt földművelésügyi népbiztos, majd frontharcos. 1920-ban Ausztriába emigrált. 1923-tól haláláig a Szovjetunióban mint orvos dolgozott (Szabolcs 1990).

szemben. A kétfajta irányzat miatt Fasching és Hamburger között sorozatos volt a nézeteltérés. Az ellentétek csak azért nem mélyültek el, mert időközben megkezdődött a Vörös Hadsereg szervezése (Székely 2004).

Május 1. Az Andrássy úti nagy felvonulás során adták ki az új jelszót: „Fegyverbe, fegyverbe!” Böhm Vilmos hadügyi népbiztos Stromfeld Aurélt¹² nevezte ki vezérkari főnöknek, aki azonnal hozzálátott a hadsereg megszervezéséhez. Néhány hét alatt sikerült több tízezer főből álló sereget felállítani. Ezzel elindulhatott az emlékezetes északi hadjárat, mely igen sikeres volt.

Május 20. Hamburger időközben jelentkezett a hadseregbe, helyét Farkas Adolf vette át, aki egy kíméletlen, erőszakos ember volt, Hamburgernél még jobban erőltette a szövetkezést. Erről Bendefy így írt: „Farkas Adolf megszervezte az Országos Termelőszövetkezeti Központot (OTK). [...] Céljai közé tartozott az is, hogy a Fasching vezette műszaki hivatalt beolvassza az OTK-ba.” (Hozzáteszem: ezzel a földreform megvalósítását akarta lehetetlenné tenni.) Majd Bendefy így folytatta: „...ennek Fasching mindvégig ellenállt. Azzal, hogy megőrizte műszaki hivatalának önállóságát, legalább 1600-1800 községben tudtak házhelyet, rétet, legelőt, kisebb szántótagokat kiosztani, bemérni, térképezni és telekkönyvezni, amivel mindennél nagyobb szolgálatot tett a nemzet legnépesebb rétegének, a parasztságnak” (Bendefy 1970)

Május 30. A diktatórikus politikai rendszer szüntelenül támadta Faschingot. Erre ő a következőképpen reagált: „...A földbirtokreform végleges megvalósításának kitolása a magyar mezőgazdaság lezüllesztésével jár, [...] és az ország fokozatos elszegényedését eredményezné. Tereljük tehát a földbirtokreform megoldását, politikai jelszavaktól mentesen, a szakszerűség útjára.” (Szociális Termelési Közlöny, 1919. évi 4. szám.)

Június 10. A földmérési munkák előrehaladását akadályozta a műszer- és eszközhiány. Ennek megszüntetésére a Földművelési Népbiztosság: 181/Mo./1919. FM. sz. alatt rendeletet adott ki, miszerint: „...a fennálló hiányra való tekintettel a felügyelőségek körzetébe tartozó területeken, magánmérnöki irodákban fellelhető eszközöket kutassák fel, és haladéktalanul vásárolják meg.” Az eszközök összeállítását a Felügyelőségek azonnal megkezdték, de a műszerek felvásárlására – a politikai és katonai helyzet változása miatt – már nem kerülhetett sor. A helyzet azonban gyorsan változott.

Június 20. A Versailles-ban folyamatosan ülésező békekonferencia (még nem a Trianoni) jegyzéket intézett Georges Clemenceau¹³ aláírásával Kun Béla külügyi népbiztoshoz, melyben követelte az északi előrenyomulás megállítását és a csapatok visszarendelését. A Tanácsok Országos Gyűlése megvitatta, és többséggel elfogadta a jegyzéket azzal a feltétellel, hogy a románok kiűritik a Tiszántúlt. Ezt Clemenceau meg is ígérte (Romsics 2005).

Június 30. A Kormányzótanács elrendelte az északi (ma Szlovákia) területek kiűritését. Mivel Clemenceau az ígéretét nem tartotta be, Stromfeld Aurél lemondott. A román csapatok nem kezdték meg a Tiszántúlt kiűritését, sőt – francia ösztönzésre – továbbnyomultak a Tisza vonaláig.

Július 20. Ebben a kétségbeesett helyzetben (az értelmetlenül feladott győztes északi hadjárat miatt) a Vörös Hadsereg demoralizálódott. Emiatt, valamint a túlerő miatt is, a Tiszántúlon a román csapatokkal nem tudott megbirkózni.

Július 28. A szolnoki csatában a magyar csapatok (a lakosság passzivitása miatt is) alul maradtak. A románok átkeltek a Tiszán, és akadálytalanul nyomultak a főváros felé.

Augusztus 1. A Kormányzótanács ebben a reménytelen helyzetben lemondott. A hatalmat átadta Peidl

Gyula kormányának. Ugyanakkor a Tanács kommunista tagjai Bécsbe távoztak. Augusztus 4-én a román csapatok bevonultak Budapestre (Ormos 1982).

3.) Földmérés és térképészet 1919 augusztusa és 1919 decembere között.

A hirtelen kialakult katonai, politikai és társadalmi változás minden téren nagy zavart eredményezett.

Augusztus 7. A románok hat nap után menesztették Peidl és Friedrich Istvánt¹⁴ tették meg miniszterelnököknek. Ő hivatalba lépését követően azonnal elrendelte a Tanácsköztársaság ideje alatt államosított földbirtokok, gyárak, bányák, bankok magántulajdonba való visszaadását. Az új földművelésügyi miniszter Győry Loránd lett, akinek államtitkára Rácz Gyula felkérte Faschingot, hogy a Központi Hivatalt vezesse tovább.

Augusztus 12. A Friedrich-kormány 1. sz. rendelete – a magánbirtokok visszaadására vonatkozólag – augusztus közepén lépett hatályba. Miután Faschingnak a Tanácsköztársaság idején végzett műszaki munkája ellen semmilyen kifogás sem merült fel, ezért Győry miniszter augusztus 13-án aláírta a kinevezésről szóló okmányt. Győry ez ügyben átiratot küldött báró Korányi Frigyes pénzügyminiszterhez a következő szöveggel: „...az 1. sz. Kormányrendelet végrehajtását dr. Fasching Antal úrra kívánom bízni, mivel ő az ebbe a tárgykörbe tartozó ügyeket (reprivatizáció) a legalapossabban ismeri, és az ügyek likvidálásánál bírja minisztériumunk bizalmát.” (Bendefy 1970)

Augusztus 21. Friedrich két hét után Győryt leváltotta, és Rubinek Gyulát bízta meg a tárca vezetésével. A következő hetekben arról folytak a tárgyalások, hogy a Központi Ellenőrző Hivatalnak és a benne dolgozó műszakiaknak mi legyen a további sorsa. Mivel Fasching állományilag

¹² Stromfeld Aurél (1878–1927) vezérkari tiszt, végigharcolta az I. világháborút. 1918-ban a Ludovika Akadémia parancsnoka lett. 1919-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba. Nevéhez fűződik a sikeres északi hadjárat. A Tanácsköztársaság bukása után három év börtönre ítélték. A börtönben szerzett betegségében halt meg.

¹³ Georges Clemenceau (1841–1929) többször volt Franciaország miniszterelnöke. A Tanácsköztársaság megbuktatására törekedett. A párizsi békekonferencián Németország és Magyarország gazdasági meggyengítését igyekezett elérni. Hazánk őt tartotta a trianoni országcsönkítés fő felelősének. Kormányja 1920 januárjában megbukott (Szabolcs 1990).

¹⁴ Friedrich István (1883–1951) mérnök, nagyiparos a világháború után századosként szerelt le. A Tanácsköztársaság alatt börtönben volt. 1919. augusztus 7-től november 24-ig miniszterelnök. Lemondása után részt vett Bécsben a likvidációs tárgyalásokon. 1951-ben a Grösz-per kapcsán elítélték. A váci börtönben halt meg (Szabolcs 1990).

a Pénzügyminisztériumhoz tartozott, ezért Rubinek levélben fordult Korányi pénzügyminiszterhez, melyben a következőket írta: „...a megváltozott viszonyokra tekintettel (ti. hogy megbukott a Tanácsköztársaság) a fenti Hivatal tovább fenntartani annál kevésbé se kívánom, mivel a földbirtokreform kérdése csakis törvényhozási (országgyűlési) úton lesz majd megoldható, addig pedig e Hivatal személyzete nem is foglalkoztatható.” (Bendefy 1970)

Szeptember 22. Korányi Rubinek levelére egy hónap múlva válaszolt. Ebben a következőket írta: „...hozzájárok ahhoz, hogy dr. Fasching Antal miniszteri tanácsos úr, a likvidációs ügyek tartamára az Földművelésügyi Minisztériumban (FM) teljesíten szolgálatot. Ebből kifolyólag az itteni, vezetői állásából ideiglenesen felmentem.”

Dorner Gyula mind ez idáig nem tudta feldolgozni sérelmét, hogy szervezetét az FM Gazdasági Műszaki Hivatal (GMH) a Központi Ellenőrző Hivatalba integrálták. Dorner az átszervezésért Faschingot okolta, és koholt vádak alapján feljelentette. Rubinek tájékoztatta Korányi arról, hogy: „...Fasching ellen – feljelentés folytán – igazoló eljárás van folyamatban. Ennek iratait az eljárás befejeztével a PM-nek megküldöm.” Egyben közölte Korányival, hogy a Központi Ellenőrző Hivatal (KEH) egyelőre nem szünteti meg, hanem Likvidációs Hivatalként tovább fog működni (Bendefy 1970).

Október 25. Egy hónapi megfeszített munka után a KEH papíron befejezte likvidációs tevékenységét. A PM 59.320/1919/PM. Eln. sz. rendelete a KEH-t november 3-án hivatalosan is megszüntette. Valójában – a sok restancia miatt – a KEH még decemberben is működött. Időközben folyt Dorner feljelentése alapján Fasching igazoló eljárása. Balásy Antal PM-államtitkár 9725/1920/PM. sz. átirata szerint az igazoló bizottság Faschingot minden vádpont alól felmentette: Működését „...közhasznúnak, magatartását pedig férfiasan bátornak” minősítette. Azt a tényt pedig, hogy Fasching a Tanácsköztársaság ideje alatt is a helyén maradt „szolgálati vétség”-ként értékelte. Ezzel a Fasching-ügyet 1920-ban lezártak tekintették.

Utószó (Epilógus)

Raum Frigyes, a Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési Társaság elődjének (Geodéziai és Kartográfiai Egyesület – GKE) alapító főtitkára 1990 novemberében megjelent állásfoglalásában, az akkori eseményeket a következő szavakkal értékelte: „...Fasching Antal életútjának kifogásolható momentumja, hogy a Tanácsköztársaság idején tovább vállalta a földreform műszaki végrehajtását ellenőrző hivatal (KEH) vezetését. Politikai jellegű megmozdulásokban nem vett részt. Majd így folytatta: „...Fasching Antal a magyar földmérés egyik legjelentősebb alakja volt. Ezt külföldi elismerései is igazolták.” Meghívták a Zágrábi Műegyetem tanszékére, ahol a geodéziát négy évig adta elő. Hazatérése után haláláig a HTI tudományos főmunkatársa volt (Raum-Vagács GK 1990/5).

1919-ben a személyes féltékenységből keletkezett vita a maga idejében megnyugtatóan rendeződött. A Fasching személyével kapcsolatos averzióknak a rendszerváltozáskor történt újraélesztése felesleges dolognak bizonyult. Az ún. „Fasching-ügy” szakterületünkön 1992-ben végleg lezárult. Akik Fasching-kitüntetésben részesültek büszkék lehetnek rá.

Látható tehát, hogy a Magyar Tanácsköztársaság idején (előtte polgári forradalom, utána ellenforradalom) másfél éven át olyan cikk-cakk politika zajlott, hogy azt a magyar Áll. Földmérés szervezeteivel képtelen volt követni. A helyzet csak 1920 után csendesedett el. Az ezt követő években zajlott le Nagyatádi Szabó István¹⁵ FM-miniszter nevével fémjelzett földhöz juttatási program. Ennek elkerülhetetlenségét az ellenforradalmi rendszer helyesen ismerte fel. Nagyatádi irányítása alatt és a Bethlen kormány támogatásával megindult a földek kisajátítása és birtokbaadása. A nagy-szabású munka (egy millió kat. hold földbirtokot érintett) 1926-ra fejeződött be, amit Nagyatádi sajnos már nem élhetett meg (Szekely GK 2016/11)

¹⁵Nagyatádi Szabó István (1863-1924) kisbirtokos, politikus volt. A Kisgazda Párt megalapítója. Több kormányban földművelésügyi miniszter. Nevéhez fűződött a korlátozott földreformról szóló: 1920. évi XXXVI. tc. megalkotása. 1921-től a Bethlen kormány minisztere volt.

3. ábra. Fasching Antal

Összefoglalás

A tanulmány első része az I. világháború befejezése utáni jogilag megalapozott, részletes földreformról szól. Ez a földreform azonban – ebben a formában – sohasem került megvalósításra, mert időközben egy másik politikai kurzus merőben más elképzelésekkel került hatalomra. Ez a kurzus rövid életű volt, mindössze 133 napig tartott, erről szól a második rész.

A tanulmány harmadik része a Tanácsköztársaság bukása utáni helyzetet tárja fel. Ekkor hatalomra került politikai elitnek a legnagyobb gondja a magántulajdon visszaállítása, a rend helyreállítása, valamint a folyamatban lévő párizsi béketárgyalásokon a legkedvezőbb területi pozíció kiharcolása volt.

Az utószóban érintettük dr. Fasching Antal személye körül kialakult helyzetet 1920-ban és 1990-ben. Ez az ügy mindkét esetben megnyugtatóan megoldódott. Az Áll. Földmérés szerepe pedig a Nagyatádi-féle földreform lebonyolításában már egy másik tanulmány témája.

Felhasznált irodalom

- Bendefy László 1970. A magyar földmérés 1890-1920. Budapest
 Helméczy Mátyás 2009. Újraírt történelem 1900-1950 Magánkiadás
 Homoródi Lajos 1969. Fasching Antal munkássága Geodézia és Kartográfia 21. évf. 3. sz.
 Ormos Mária (szerk.) 1982. Világtörténet évszámokban Gondolat Kiadó, Budapest
 Raum Frigyes (szerk.) 1976. Magyar földmérők arcképcsarnoka Budapesti Geodéziai és Térképészeti Vállalat, Budapest

- Raum F – Vagács G. 1990. A GKE állásfoglalása a Fasching Antal emlékéremről Geodézia és Kartográfia, 42. évf. 5. sz.
- Romsics Ignác 2017. A Horthy-korszak. Helikon Kiadó, Budapest
- Romsics Ignác 2005. Magyarország a XX. században. Osiris, Budapest
- Szabolcs Ottó (szerk.) 1990. Ki kicsoda a történelemben. Laude Kiadó, Budapest
- Székely Domokos 2004. 125 éve született Fasching Antal, Geodézia és Kartográfia, 56. évf. 12. sz.
- Székely Domokos 2016. Politika a magyar Állami Földmérésben, avagy Állami Földmérés a magyar politikában, I. rész. Geodézia és Kartográfia, 68. évf. 11-12. sz.)
- Szilágyi Béla 1932. Meghalt Fasching Antal. Geodéziai Közlöny 1. sz.)

Dr. Székely Domokos

***

Tallózás a lapunkban

25 éve történt

1994. január 22-én, a magyar kultúra napja alkalmából, prof. dr. Joó Istvánt, a magyar kormány Szent-Györgyi Albert-díjjal tüntette ki. Joó István 25 éven át állt a magyar Állami Földmérés műszaki irányításának az élén. Szaklapunknak, a Geodézia és Kartográfia 32 évig a felelős szerkesztője (1963–1995) és 12 évig (1995–2007) a főszerkesztője volt. Döntő szerepet vállalt a Székesfehérvári Földmérési Főiskola megteremtésében, ahol évtizedeken át oktatott is. „Kiemelkedő eredményeket ért el a tudományos munkában [...] Számos hazai és nemzetközi szervezetben vezető tisztséget töltött be. [...] Mindent összegezve dr. Joó István méltó a Szent-Györgyi Albert-díjjal való kitüntetésre.” – írta róla 25 évvel ezelőtt dr. Deme Gyula. (GK 1994/1).

Hosszú időn át tartó sok munkával elkészült és megjelent a „Magyar Földmérés és Térképészet Története” c. műről Nagy Pál Jenő a következőket írta: „A teljes munka 12 évet vett igénybe. Tíz év kellett ahhoz, hogy az első négy fejezet 1992-ben megjelenhetett. A következő évben elkészült az 5., 7. és a 8. fejezet, míg 1994 nyarán vehetik kezükbe az érdeklődők a még hátralevő 6. fejezetet is.” Nagy Pál Jenő a következő szavakkal zárta tájékoztatását: „Akik úgy vélekednek, hogy felesleges volt ekkora energiát fektetni olyasmibe, ami már elmúlt, azoknak dr.

Regőczy Emil Kossuth-díjas professzor szép gondolatára hívom fel a figyelmet: *Nappelkeltekor sem szabad megfeledkezni a gyertyáról, mely egész éjszaka szolgálatunkra volt.*” (GK 1994/1).

A Magyar Katonai Térképészet fennállásának 75. éves jubileuma alkalmából, 1994. február 4-i megemlékezésen dr. Soha Gábor mérnök ezredes, az MH térképész szolgálat főnöke tartott ünnepi előadást. Beszédében nagy tisztelettel emlékezett meg Hrenkó Pál mérnök alezredes, a „Magyar Katonai Térképészet Története” c. átfogó munkájáról, melyet előadásához is felhasználta. Beszédét a következő szavakkal zárta: „Idézve Bak Antal ezredes úrnak a könyv előszavában megfogalmazott gondolatait: ...A Magyar Katonai Térképészet – a Tóth Ágostoni gondolat jegyében – nem valami módon elkülönülve, hanem szervesen a magyar geodézia és térképészet egyetemes ügyét szolgálta.” (GK 1994/3).

A Budapesti Műszaki Egyetem (BME) Tanácsa, 1994. április 18-i ülésén, az Egyetem új rektorává Bíró Péter professzort, az MTA rendes tagját választotta meg. Göncz Árpád köztársasági elnök ünnepélyes keretek között, a Parlamentben adta át a kinevezési okiratot. A BME több mint 210 éves története során Bíró Péter – dr. Hazay István után – az Egyetem második geodéta rektora. „Felelősségteljes beosztásához szakmai közösségünk részéről is, őszinte szívvel és szeretettel gratulálunk Bíró Péter professzor úrnak. Munkájához sok sikert, jó erőt és egészséget kívánunk, hogy beosztását legjobb tudása és lelkiismerete szerint tudja ellátni.” – fejezte be lapunknak adott tájékoztatását dr. Ádám József professzor úr. (GK 1994/3)

25 évvel ezelőtt, 1994. június 17-én, életének 84. évében elhunyt ifj. Bartók Béla mérnök, a világhírű zeneszerző fia, az Unitárius Egyház főgondnoka. 1910-ben született Budapesten. Mérnöki oklevelét 1933-ban szerezte meg a Műegyetemen. 1934-től, félnapos tanársegédi állást kapott az Oltay-féle tanszéken. 1935-től a MÁV-nál tudott elhelyezkedni. A háború után mint tervezőmérnök dolgozott. 1958-tól a MÁVTERV geodéziai osztályát vezette. 1972-ben nyugalomba vonult, és csak egyházának, valamint külföldi

utazásainak élt. Az apja után kapott jogdíjából a fél világot beutazta. Az Unitárius Egyház saját halottjának tekintette. A Farkasréti Temetőben, a Bartók család kriptájában helyezték örök nyugalomra. – fejezte be nekrológját dr. Horváth Kálmán professzor. (GK 1994/6, Székely 2011/5).

50 éve történt

Dr. Homoródi Lajos professzor cikket írt szaklapunknak báró Eötvös Loránd, világhírű magyar geofizikus halálának 50. évfordulója alkalmából. Eötvös torziósinga-méréseivel bebizonyította, hogy a „Föld elméleti alakja nem lehet ellipszoid, hanem a nehézségi erő valamely potenciál felülete.” (Homoródi1969). A fizikai jelenségek metrikus meghatározására szerkesztett eszközei közül legjelentősebb az ún. Eötvös-inga, mely a gravitációs tér-erő-változások összetevőinek mérésére szolgál. Találmányát a Nemzetközi Fokmérési Szervezet 1906-os budapesti közgyűlésén mutatta be. (Raum 1996). „Mi geodéták különösképpen gondoljuk meg, hogy 1906-ban, Eötvös személye iránti megbecsülésből választotta a nemzetközi szövetség nagygyűlésének színhelyül Budapestet.” – fejezte be Homoródi az Eötvös Loránd méltatásáról írt megemlékezését. (GK 1969/2).

Dr. Katona Sándor, a BGTV Városmérési osztályának vezetője arról írt, hogy sikeresen alkalmazták a fotogeodéziai módszert a főváros felmérésénél. Ezzel mintegy tíz évvel lett lerövidíthető a munka teljes befejezése. Ugyanerről a témáról írt cikket Székely Domokos csoportvezető a GK 1969/6. számában, ahol megindokolta az új módszer alkalmazásának szükségességét. Az Oltay Károly professzor által 1932-ben elindított budapesti szabatos városmérés eredetileg 14 kerületből álló, 20 688 ha területű városra volt tervezve.

Az Országgyűlés azonban az 1949. évi XXVI. törvényével ezt 22 kerületre és területét 52 442 hektárral növelte, ami két és félszeres növekedést jelentett. Ebben az esetben, hagyományos, földi, numerikus eljárással a főváros felmérésének teljes befejezése 1991-re volt várható. Ennek lerövidítése céljából alkalmaztuk a fotogeodéziai módszert, mellyel a teljes felmérés 1977-re